

SIVILOMBUDET

BESØKSRAPPORT | nr. 76

Venteceller i Oslo tinghus

22. og 25. september 2023

Forebygging av tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ved frihetsberøvelse

SIVILOMBUDET

OSLO POLITIDISTRIKT
Postboks 2093 Vika
0125 OSLO

Vår referanse
2023/4248

Deres referanse

Vår saksbehandler
Johannes Flisnes Nilsen

Dato
26.02.2024

Oversendelse av Sivilombudets rapport etter besøk til venteceller i Oslo tinghus 22. og 25. september 2023

Vi viser til Sivilombudets forebyggingsenhets besøk til venteceller i Oslo tinghus 22. og 25. september 2023.

Vedlagt følger rapporten fra besøket. Vi ber om at den blir gjort tilgjengelig for ansatte og innsatte som ønsker å lese den.

Sivilombudet ber om at Oslo politidistrikt gir tilbakemelding på oppfølging av rapportens funn og anbefalinger innen 1. juni 2024.

Svaret skal utformes på en slik måte at det kan offentliggjøres. Dersom svaret inneholder opplysninger som ikke kan offentliggjøres, ber vi om at det opplyses om dette og sendes en sladdet versjon som kan offentliggjøres. Hjemmel for å unnta opplysninger må oppgis. Med mindre annet blir opplyst, vil det bli lagt til grunn at svaret kan offentliggjøres i sin helhet.

Hanne Harlem
sivilombud

Helga Fastrup Ervik
avdelingssjef

Dette brevet er godkjent etter gjeldende interne rutiner og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Kopi til:

POLITIDIREKTORATET

Postboks 2090 Vika

0125

OSLO

SIVILOMBUDET

BESØKSRAPPORT

Venteceller i Oslo tinghus

22. og 25. september 2023

Innholdsfortegnelse

I. Sivilombudets forebyggingsmandat	3
II. Sammendrag	4
III. Anbefalinger	6
1 Sentrale rettskilder om innsattes rettigheter	8
2 Gjennomføring av besøket	9
3 Om ventecellene i Oslo tinghus	10
4 Innsettelse i ventecelle	11
4.1 Innsettelse og varighet.....	11
4.2 De fysiske forholdene	12
5 Oppfølging ved opphold i ventecelle	15
5.1 Organiseringen av arrestdriften.....	15
5.2 Kartlegging og informasjon ved ankomst	15
5.3 Ivaretagelse og oppfølging fra ansatte	17
6 Bruk av maktmidler	19
6.1 Tilgang til maktmidler i politiets arrestlokaler	20
6.2 Oversikt over bruk av maktmidler	20
6.3 Bruk av maktmidler i arrestlokalene	22
6.4 Bruk av maktmidler under transport	24
7 Tilsyn og kontroll	26
7.1 Nasjonalt og lokalt tilsyn.....	26

I. Sivilombudets forebyggingsmandat

Forbudet mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff er slått fast i en rekke internasjonale konvensjoner som er bindende for Norge.

Sentralt står FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (torturkonvensjonen), som ble vedtatt i 1984. Det samme forbudet er også nedfelt i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (artikkel 7), FNs barnekonvensjon (artikkel 37), FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (artikkel 15) og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (artikkel 3). Norge har sluttet seg til alle disse konvensjonene. Også i Grunnloven, nærmere bestemt i § 93 andre ledd, etableres det et forbud mot tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

Mennesker som er fratatt friheten, er sårbare for brudd på forbudet mot tortur og umenneskelig behandling. Dette er bakgrunnen for at en tilleggsprotokoll til FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ble vedtatt av FN i 2002.

Protokollen pålegger statene å ha et organ som skal forebygge at mennesker som er fratatt friheten, utsettes for tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.¹ Det er opprettet en egen forebyggingsenhet ved Sivilombudets kontor for å utføre denne oppgaven.

Sivilombudet har adgang til alle steder hvor mennesker er, eller kan være, fratatt friheten. Dette omfatter blant annet fengsler, politiarrester, psykisk helseverninstitusjoner og barnevernsinstitusjoner. Besøkene gjøres med eller uten forhåndsvarsel. Ombudet har også tilgang til alle opplysninger av betydning for hvordan frihetsberøvelsen gjennomføres.

Risiko for tortur eller umenneskelig behandling påvirkes av faktorer som rettslige og institusjonelle rammer, fysiske forhold, opplæring, ressurser, ledelse og institusjonskultur.² Effektivt forebyggingsarbeid krever derfor en bred tilnærming.

Sivilombudets vurderinger av forhold som utgjør risiko for tortur og umenneskelig behandling, skjer på bakgrunn av et bredt kildegrunnlag. Under besøkene undersøker forebyggingsenheten forholdene på stedet gjennom observasjoner, samtaler og gjennomgang av dokumentasjon. Private samtaler med de som er fratatt friheten er en særlig viktig informasjonskilde, fordi de har førstehåndskunnskap om forholdene. Det gjennomføres også samtaler med ansatte, ledelse og andre. Videre innhentes dokumentasjon for å belyse forholdene på stedet, blant annet retningslinjer, vedtak, logger og helsedokumentasjon.

Etter hvert besøk utarbeides det en rapport med funn og anbefalinger om hvordan stedet kan forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Besøksrapportene publiseres på Sivilombudets nettside, og stedene gis en frist for å orientere ombudet om sin oppfølging av anbefalingene. Disse brevene publiseres også.

I arbeidet med å ivareta forebyggingsmandatet har Sivilombudet også utstrakt dialog med nasjonale myndigheter, forvaltningens tilsynsorganer, sivilt samfunn og internasjonale menneskerettighetsorganer.

¹ Sivilombudsloven § 1, § 17, § 18 og § 19.

² Se valgfri protokoll til FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff, artikkel 3.

II. Sammendrag

Sivilombudet gjennomførte et uanmeldt besøk til ventecellene i Oslo tinghus 22. og 25. september 2023. Ventecellene i Oslo tinghus blir brukt til kortvarige plasseringer av pågripne, varetektsfengslede eller internerte personer ved fremstilling for rettsmøte i Oslo tingrett. Arrestlokalene hadde 21 celler, og drives av Oslo politidistrikt.

De fysiske forholdene

Ventecellene varierte normalt i størrelse fra ca. 5,5 til 7,5 kvadratmeter. En celle var klart mindre enn de øvrige, og målte kun ca. 4 kvadratmeter. Cellene hadde en naken utforming, med gulv, vegger og tak i betong, uten annet inventar enn en plassbygget betongbenk å sitte på og en plastmadrass til å legge på gulvet. Cellene befant seg i en kjelleretasje uten vindu eller dagslys.

De fysiske forholdene i cellene fremsto som belastende. Selv om oppholdene normalt er kortvarige, står mye på spill for den som fremstilles for retten. Utformingen kan svekke den enkeltes mulighet til å forberede sitt eget forsvar. Manglende tilgang til klokke kan gi redusert forutsigbarhet. På grunn av belastningen med å sitte i ventecelle, valgte en del innsatte å gi avkall på sin rett til å være til stede under rettsmøtet.

Innsettelse og varighet

En gjennomgang av politiets arrestjournaler viste et høyt antall innsettelse i ventecelle i forbindelse med fremstillinger for rettsmøte. De fleste oppholdene hadde kort varighet, og loggene viste at personer sjelden oppholdte seg i cellene lenger enn ½ til en 1 time av gangen. Personer som deltok i lange hovedforhandlinger, hadde imidlertid ofte mange innsettelse i ventecelle i løpet av en rettsdag. Blant annet tilbakemeldinger fra innsatte viste at det kan oppleves som belastende med hyppige opphold i ventecelle. I lys av dette, ble politiet oppfordret til å se på mulighetene for rutineendringer som kan begrense tiden i ventecelle.

Oppfølging ved opphold i ventecelle

Ombudets funn tyder på at driften av arrestfunksjonen er godt organisert, og at det er god samhandling mellom personellet som sitter arrestvakt, vaktleder og andre som har oppgaver som gjelder transport, fremstilling eller vakthold i retten. Det manglet imidlertid en enkel kartlegging av helsetilstand og eventuelle synlige skader på arrestantene ved ankomst. Det manglet også rutiner for å gi grunnleggende informasjon til innsatte på ventecelle blant annet om hvilke rutiner som gjelder på ventecelle.

Flere som hadde vært innsatt i ventecelle, hadde mye positivt å si om mange av de ansatte som jobbet der, spesielt noen av de erfarne arrestforvarerne. En del innsatte hadde likevel mindre positive erfaringer med enkelte polititjenestepersoner. Dette bør følges opp i politiets videre arbeid.

Innsatte som deltok i lange straffesaker, kunne risikere å ikke få noe varmt måltid på de dagene de var i retten. Ombudet mener det bør legges bedre til rette for at personer som fremstilles for retten får tilbud om minst ett fullt måltid om dagen.

Det manglet tilgang til lesestoff og mulighet for å låne en radio eller musikkspiller under opphold i ventecelle. Det var heller ikke mulighet for lånetøy for innsatte som ankom tinghuset i skittent tøy eller med tøy fra sentralarresten eller fengsel. Personer som nylig var pågrepet og skulle fremstilles

for fengsling ville derfor ofte måtte møte i retten i fengselsklær og plastsandaler. Ombudet er kritisk til dette, fordi det å stille i fengselsliknende klær kan bidra til å skape et forhåndsinntrykk av skyld.

Bruk av maktmidler

Alle ansatte i arrestlokalene bar teleskopbatong, håndjern og pepperspray synlig i beltet. At ansatte bærer så mange synlige maktmidler, kan virke konfliktskapende og øke risikoen for at maktmidlene blir benyttet. Ombudet er særlig skeptisk til at alle som jobber i arresten skal bære pepperspray, på grunn av den risikoen for umenneskelig eller nedverdiggende behandling bruk av pepperspray utgjør, spesielt i lukkede rom.

I etterkant av besøket ba Sivilombudet Oslo politidistrikt om å oversende en oversikt over bruk av maktmidler mot frihetsberøvede personer under transport og fremstilling, inkludert under opphold i ventecellene. Ombudets gjennomgang viser at det ikke er etablert en tilstrekkelig oversikt over omfanget av maktmiddelbruk, og at det er uklart hvor ofte og hva slags type maktmiddel som var benyttet.

Vi fant også svakheter i dokumentasjon av enkeltepisoder. Ved ett tilfelle ble pepperspray, skjold, strips og fotjern benyttet i arrestlokalene mot en person som var innelåst. Hendelsen var ikke beskrevet i arrestjournalen, i strid med krav i politiets arrestinstruks. Deler av hendelsesforløpet var dokumentert andre steder, men det manglet dokumentasjon av hva som foranlediget konflikten og dokumentasjon på deler av hendelsesforløpet med maktmiddelbruk. Vi fant ingen dokumentasjon som tydet på at hendelsen ble evaluert i ettertid, for å forebygge liknende situasjoner i framtiden. Den samlede maktbruken overfor denne innsatte var betydelig, og det er alvorlig at ikke all bruk av maktmidler ble dokumentert i arrestjournalen.

Ombudet fant også svakheter i dokumentasjon av enkeltepisoder om bruk av maktmidler under transport. I flere av hendelsene savnet ombudet informasjon om hva slags atferd som gjorde at maktbruken var nødvendig.

Nasjonalt og lokalt tilsyn

Ombudet fant at det ikke var gjennomført verken nasjonale eller lokale tilsyn med ventecellene i Oslo tinghus. At det ikke er gjennomført noen form for tilsyn med ventecellene i tinghuset er uheldig, i lys av det høye antall personer som fratras friheten i disse lokalene.

Oslo politidistrikt har ansvar for at det gjennomføres årlig tilsyn med alle arrestlokaler i politidistriktet. Politidistriktet har antatt at ventecellene ikke omfattes av politidistriktets tilsynsansvar, under henvisning til at cellene driftes av tinghuset. Ombudet mener at dette ikke er en korrekt forståelse av regelverket. Oslo politidistrikt har ansvar for å drive arresten, selv om det skjer i tinghusets lokaler. De har derfor også ansvar for at det gjennomføres årlige tilsyn med ventecellene i Oslo tinghus.

III. Anbefalinger

Innsettelse og varighet

- Politiet bør påse at tidspunkt for løslatelse eller overføring til et annet sted for frihetsberøvelse alltid loggføres i arrestjournalen.
- Politiet bør gjennomgå interne rutiner for å se hvordan personer som har lange dager i retten kan få tilbringe mer tid oppe i rettsalen, og holde opphold i ventecelle i slike saker på et minimum.

De fysiske forholdene

- Politiet bør gjøre bygningsmessige tilpasninger i arrestlokalene som sikrer at innsatte som fremstilles for retten kan tilbys opphold i rom med mer ordinær utforming og fasiliteter.
- Ventecellene bør som et minimum utstyres med klokke og sitteputer på benken.
- Politiet bør så langt som mulig unngå å bruke den minste cellen (4 kvm), med mindre det ikke er annen ledig kapasitet.

Kartlegging og informasjon ved ankomst

- Politiet bør sikre at informasjon om innsattes helsetilstand som kan være av betydning for opphold i ventecelle innhentes og dokumenteres.
- Politiet bør etablere skriftlige rutiner som sikrer at skader hos innsatte som er forenlig med påstander om uforholdsmessig maktbruk fra myndighetspersoner, blir dokumentert i politiets systemer og anmeldt til rett instans.
- Politiet bør sikre at personer som skal innsettes i ventecelle får grunnleggende informasjon om rutiner for fremstilling i rettsalen og oppholdet i ventecelle. Informasjonen bør gis på et språk vedkommende forstår, om nødvendig med tolk.

Ivaretagelse og oppfølging fra ansatte

- Politiet bør sikre at resultatet av inspeksjoner av innsatte på celle blir dokumentert i arrestjournalen.
- Politiet bør etablere en ordning som sikrer at innsatte som har hele rettsdager på tinghuset tilbys et fullverdigg måltid.
- Politiet bør sikre at de innsatte på ventecelle kan tilbys pledd, lesestoff og radio/musikkspiller under opphold i ventecelle.
- Politiet bør, eventuelt i samarbeid med tinghusets administrasjon, etablere et lager med låneklær med sivilt preg som kan tilbys innsatte som mangler rene, private klær.

Tilgang til maktmidler i politiets arrestlokaler

- Politiet bør foreta en vurdering av hvilke tjenestepersoner som skal kunne bære maktmidler rutinemessig i arrestlokalene, herunder om enkelte maktmidler kun skal lagres eller bæres av utvalgte ansatte.

Oversikt over bruk av maktmidler

- Oslo politidistrikt bør iverksette tiltak for å etablere en pålitelig oversikt over all maktmiddelbruk som benyttes i politiets arrestlokaler, som også viser hvilke maktmidler som er benyttet.

Bruk av maktmidler i arrestlokalene

- Politiet bør sikre at all bruk av maktmidler i arrestlokalene dokumenteres i arrestjournalen slik at nødvendigheten og forholdsmessigheten av tiltaket kan vurderes i ettertid.
- Politiet bør gjennomgå hendelsen med bruk av pepperspray i arrestlokalene, for å identifisere tiltak for å forebygge liknende hendelser i framtiden.

Bruk av maktmidler under transport

- Politiet bør styrke dokumentasjonen av maktmiddelbruk under transport slik at det kommer fram hvorfor maktanvendelsen var nødvendig og forholdsmessig i det konkrete tilfellet.

Nasjonalt og lokalt tilsyn

- Oslo politidistrikt bør påse at det gjennomføres årlige lokale tilsyn med ventecellene i Oslo tinghus og inkludere funnene i årlig rapportering til det sentrale tilsynsutvalget.

1 Sentrale rettskilder om innsattes rettigheter

Personers rettigheter under opphold i politiets arrester følger av straffeprosessloven, politiloven, politiarrestforskriften, politiinstruksen og instruks for bruk av politiets arrester.³

Etter Grunnloven § 92 må all lovgivning tolkes og praktiseres i tråd med menneskerettighetene. Statens myndigheter, inkludert forvaltningen, skal respektere og sikre menneskerettighetene «på det nivå de er gjennomført i norsk rett».⁴

Myndighetenes plikt til å håndheve innsattes menneskerettigheter omfatter rettigheter i Grunnloven⁵ og rettigheter i internasjonale avtaler som er folkerettslig bindende for Norge. Flere sentrale konvensjoner er gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven og skal ved motstrid gå foran annen lovgivning.⁶

Blant disse er Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (heretter EMK) sentral, fordi konvensjonen tolkes og håndheves av en domstol som treffer rettslig bindende avgjørelser – Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (heretter EMD). Domstolens avgjørelser har sentral betydning som rettskildefaktor ved tolkning av konvensjonen. Norske domstoler skal basere sin konvensjonstolkning på EMDs egne tolkningsprinsipper, selv om det i første rekke er EMDs rolle å utvikle konvensjonen.⁷ Ved tolkning av konvensjonsbestemmelsene vil praksis fra EMD derfor være en tungtveiende rettskildefaktor.⁸

FNs menneskerettighetskonvensjoner tolkes av komiteer som er sammensatt av uavhengige eksperter. Komiteenes uttalelser i individklagesaker er ikke rettslig bindende, men uttalelser fra for eksempel FNs menneskerettskomité, er blitt tillagt «betydelig vekt som rettskilde» i norsk rett.⁹ Ekspertkomiteene utarbeider også generelle tolkningsuttalelser. Slike «General comments», vil kunne bli tillagt vekt som rettskilde i norsk rett. Etter Høyesteretts praksis kommer det an på om uttalelsen kan anses som et uttrykk for tolkning av konvensjonens forpliktelser eller en anbefaling om ønsket praksis, og om uttalelsen passer på det faktiske forhold retten skulle ta stilling til.¹⁰

Europarådets torturforebyggingskomité (heretter CPT) har gjennom mange års besøk til politiarrester utviklet standarder for behandling av arrestanter.¹¹ Komiteens besøksrapporter blir brukt som en viktig kilde for å belyse faktiske forhold ved medlemsstatenes politiarrester. Standardene blir i tillegg tillagt vekt av EMD ved domstolens tolkning av EMK artikkel 3 på grunn av komiteens særlige mandat og ekspertise på dette området.

³ Hhv. lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker, lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet, forskrift 22. juni 1990 alminnelig tjenesteinstruks for politiet, forskrift 30. juni 2006 nr. 749 om bruk av politiarrest, og rundskriv 2017/011 9. november 2018 instruks for bruk av politiets arrester (RPOD-2018-11).

⁴ HR-2016-2554-P avsnitt 70.

⁵ Grunnloven kapittel E, §§ 92-113.

⁶ Menneskerettsloven §§3 jf. 2.

⁷ Rt-2000-996 s. 1007–1008.

⁸ Rt-2004-134 avsnitt 32.

⁹ Rt-2008-1764 avsnitt 81.

¹⁰ Rt-2009-1261.

¹¹ Se oversikt over CPTs standarder her: <https://www.coe.int/en/web/cpt/standards>

2 Gjennomføring av besøket

Sivilombudet gjennomførte et uanmeldt besøk til politiets arrestlokaler i Oslo tinghus 22. og 25. september 2023.

Besøket ble innledet 22. september med en befarings av arrestlokalene, inkludert politiets venteceller, mottaksområdet, vaktrom og garasjeanlegg med cellebiler. Det ble gjennomført samtaler med polititjenestepersoner og arrestforvarere som var på vakt samt personer som var innsatt i ventecelle i forbindelse med fengslingsmøter/rettsak. Ytterligere samtaler ble gjennomført 25. september. Avsluttende møte med stedlig ledelse ble avholdt 5. oktober.

I etterkant av besøket innhentet vi dokumentasjon om driften av politiets arrestlokaler fra Oslo politidistrikt. Vi innhentet også informasjon fra kontaktutvalget for innsatte i Oslo fengsel om hvordan innsatte hadde opplevd oppholdet i ventecelle i tinghuset ved fremstilling for retten.

Følgende personer deltok i besøket:

- Helga Fastrup Ervik (avdelingssjef, jurist)
- Johannes Flisnes Nilsen (seniorrådgiver, jurist)
- Aurora Lindeland Geelmuyden (seniorrådgiver, jurist)
- Tonje Østvold Byhre (seniorrådgiver, psykologspesialist)
- Mette Jansen Wannerstedt (seniorrådgiver, samfunnsviter)
- Anne Bitsch (seniorrådgiver, samfunnsviter)

3 Om ventecellene i Oslo tinghus

Ventecellene i Oslo tinghus blir brukt til kortvarige plasseringer av pågrepne, varetektsfengslede eller internerte personer i forbindelse med fremstilling for rettsmøte i Oslo tingrett. Ventecellene drives av Oslo politidistrikt.

Arrestlokalene hadde 21 celler og tre advokatrom. Advokatrommene ble unntaksvis også benyttet til opphold for arrestanter, først og fremst personer under 18 år.

Arrestlokalene i Oslo tinghus drives av Seksjon for fremstilling og transport, som er organisert under Felles Kriminalenhet i Oslo politidistrikt. Seksjonen er organisert i fire avsnitt, tre avsnitt for arrestforvarere og ett avsnitt for polititjenestepersoner med ansvar for det politioperative i forbindelse med både transport og fremstillingsoppdrag. Avsnittslederne for hvert avsnitt hadde personalansvar. Seksjonen ble ledet av en seksjonssjef.

På besøkstidspunktet hadde seksjonen ansatte bestående av polititjenestepersoner og arrestforvarere. Arrestforvarerne og noen av polititjenestepersonene var fast ansatte, mens den største andelen polititjenestepersoner var omdisponert fra andre enheter i politidistriktet på halvårlig basis. Den daglige driften av arrestlokalene ble styrt fra et vaktrom som befant seg i etasjen over arrestlokalene. I tilknytning til vaktrommet var det også et fremstillingskontor for oversikt, bestilling og koordinering av transport og fremstillingsoppdrag.

De tre arrestforvareravsnittene går i hovedsak i todelt turnus, daglig ledet av en avsnittsleder som også er vaktleder. Vaktleder er normalt en av de tre avsnittslederne/ ledende arrestforvarerne. De tre vaktlederne koordinerer transportoppdrag og aktivitet knyttet til fremstillingene i de ulike rettssalene ved Oslo tinghus. Avsnittsleder for politipersonellet samhandler i betydelig grad med de ovennevnte og har personalansvar og oppfølging av politibetjentene ved seksjonen.

Når det sitter innsatte på cellene i Oslo tinghus, skal det alltid sitte to arrestvakter i arrestmottaket i kjelleretasjen.¹² Vaktleder skal utpeke arrestvaktene ved oppstarten til hver vakt. Arrestvaktfunksjonen kan ivaretas av både polititjenestepersoner, arrestforvarere og transportledsagere fra Politiets utlendingsenhet.

¹² Oslo politidistrikt, transport- og fremstillingsseksjonen, Instruks for arrestvakt Oslo tinghus.

4 Innsettelse i ventecelle

Rettslige krav og standarder

Alle personer som fratas friheten har rett til humane forhold i samsvar med respekten for menneskelig verdighet.¹³ Politiceller bør være godt renholdt og ha en rimelig størrelse.¹⁴ Politiceller som er beregnet for opphold i mer enn noen få timer bør være minst sju kvadratmeter.¹⁵ Cellene må ha tilstrekkelig belysning til at man kan lese, fortrinnsvis med innfall av dagslys. De bør også være utstyrt med en stol eller benk å sitte på. Forholdene bør reflektere at personer i politiarrest ikke er endelig dømt i en straffesak, og gjøre det mulig å forberede sin sak.¹⁶

I Norge kan personer som fremstilles for rettsmøte innsettes i ventecelle.¹⁷ Slike opphold skal være for kortest mulig tid og ikke overstige to timer.¹⁸ Oppholdet kan likevel utvides med ytterligere to timer i særlige tilfeller.

4.1 Innsettelse og varighet

En gjennomgang av politiets arrestjournaler for perioden 1. august til 30. september 2023 viste at det hadde vært 443 innsettelser i venteceller i Oslo tinghus. En gjennomgang av loggen viste at personer sjelden oppholdte seg i cellene lenger enn ½ til en 1 time av gangen. Et mindre antall personer hadde oppholdt seg i inntil to timer sammenhengende i ventecelle. Noen personer hadde flere kortere opphold i løpet av en dag i retten. Loggføringene viste at en innsatt var innsatt i ventecelle fem ganger i løpet av en rettsdag, mens en annen hadde seks opphold gjennom en dag.

Før lunsj var det etter tingrettens rutiner vanlig å behandle saker om fortsatt fengsling/interneringsaker, mens saker om førstegangs fengsling og internering normalt fant sted etter lunsj. Hovedforhandlingene kunne pågå gjennom dagen.

Gjennomgangen av arrestjournalen tydet på at innsatte i all hovedsak var registrert som låst ut av ventecelle (registrert som «reist») fra arresten innen kl. 15:30–16:30, enten etter løslatelse eller transport tilbake til fengselet. De seneste registrerte tidspunktene for å bli sluppet ut av celle som vi fant, var kl. 17:37 og kl. 17:42.

I fem av de 443 innsettelsene i perioden var det ikke loggført at den innsatte var låst ut av ventecelle og når dette skjedde. Disse loggene var avsluttet etter at det var loggført at den innsatte var flyttet ned i ventecelle fra retten (registrert som «ned»), og at det var utført en inspeksjon («inspeksjon»), eller det stod «klar for avreise».¹⁹ I disse tilfellene var det altså ikke dokumentert når den innsatte ble flyttet fra tinghusets lokaler. Dette er ikke i samsvar med politiets føringer.²⁰ Det følger også av

¹³ FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, artikkel 10 nr. 1 og EMK artikkel 3.

¹⁴ CPT, CPT, Developments concerning CPT standards in respect of police custody, CPT/Inf(2002)15-part, avsnitt 47.

¹⁵ CPT, Police Custody, CPT/Inf(92)3-part1, avsnitt 42.

¹⁶ Grunnloven § 96 og EMK artikkel 6 nr. 2.

¹⁷ Staffeprosessloven § 183 eller utlendingsloven § 106–106c, jf. politiarrestforskriften § 1-2 c) jf. arrestinstruksen kap. 7.

¹⁸ Arrestinstruksen kap. 7.

¹⁹ I ytterligere fire tilfeller er det siste som framgår at den innsatte registreres flyttet «opp», uten at det er angitt om det innebærer løslatelse eller andre forhold. Også her er det derfor uklart dokumentert når den innsatte ble låst ut av ventecellen siste gang.

²⁰ Arrestforskriften § 2-2 og arrestinstruksen kap. 4 jf. 7.

Norges folkerettslige forpliktelser at dato og klokkeslett for løslatelse eller overføring til et annet sted for frihetsberøvelse alltid skal inngå i registre eller journaler som gjelder personer som er fratatt friheten.²¹

Kontaktutvalget for innsatte i Oslo fengsel tok opp som en utfordring at tiltalte i straffesaker som varte over hele dager ikke fikk anledning til å hilse på fremmøtte pårørende når det var pause i hovedforhandlingen, men i stedet ble brakt ned i arrestlokalene for ny innsettelse på ventecelle. Personer som deltok i lange hovedforhandlinger opplevde ofte mange innsettelse i ventecelle i løpet av en rettsdag (gjennomgangen av arrestjournalen dokumenterer dette, se over). Kontaktutvalget uttrykte ønske om at rutinene ble endret slik at politiets tjenestepersoner fikk vaktskifte før rettens pause. Det ville kunne bidra til at tiltalte kunne få tilbringe mer tid oppe i rettsalen med sine pårørende, i stedet for å bli ført ned på ventecelle. Spesielt i langvarige hovedforhandlinger kan det oppleves som belastende med hyppige opphold i ventecelle. Ombudet har også forståelse for behovet for å ha noe kontakt med pårørende, og oppfordrer politiet til å se på mulighetene for å legge til rette for økt tid i rettsal.

Anbefaling:

- Politiet bør påse at tidspunkt for løslatelse eller overføring til et annet sted for frihetsberøvelse alltid loggføres i arrestjournalen.
- Politiet bør gjennomgå interne rutiner for å se hvordan personer som har lange dager i retten kan få tilbringe mer tid oppe i rettsalen, og holde opphold i ventecelle i slike saker på et minimum.

4.2 De fysiske forholdene

Under besøket undersøkte Forebyggingsenheten ventecellene og de tre advokatrommene, som befant seg i tinghusets nederste etasje i kjelleren. I lokalene var det også en arrestskranke med vaktrom der de ansatte tok imot nyankomne før plassering på celle. Fra vaktrommet kunne de ansatte følge med på de innsatte via kameraovervåking, og loggføre fysiske tilsyn og andre tiltak overfor arrestantene. I tilknytning til arrestlokalene var det en garasje som ble disponert av transport- og fremstillingsseksjonens politikjøretøy for transportering av innsatte mellom fengsler, sentralarresten eller andre institusjoner og tinghuset. Innsatte ble eskortert opp og ned til retten av tjenestepersonellet i seksjonen.

De 21 ventecellene varierte i størrelse fra ca. 5,5 til 7,5 kvadratmeter. En av cellene var klart mindre enn dette, kun ca. 4 kvadratmeter. Ventecellene hadde en naken utforming, med gulv, vegger og tak i betong, uten annet inventar enn en plassbygget betongbenk å sitte på og en plastmadrass til å legge på gulvet. Madrassene var for brede til å bli lagt på benken. Rommene befant seg i en kjelleretasje uten vindu eller annet innfall av dagslys. Personer som ble innsatt her kunne kalle på ansatte via et toveis callingssystem. Takbelysning og temperatur ble styrt utenfra av ansatte fra et kontrollpanel utenfor cellene. Ingen av rommene hadde installert klokke. Ansatte kunne følge med på de innsatte

²¹ FN's konvensjon om beskyttelse mot tvungen forsvinning, artikkel 3 bokstav h). Vedtatt 20. desember 2006, ratifisert av Norge 7. juni 2019.

gjennom en inspeksjonsluke. Det var ingen drikkekilde i cellene. Det var heller ikke toalett på cellene, men det var tre toalettrom i arrestlokalene.

Fra kontaktutvalget for innsatte i Oslo fengsel ble det tatt opp at oppholdet var spesielt tyngende for personer som var tiltalt i større straffesaker med flere uker eller kanskje måneder med daglige rettsmøter. Dette kunne bety mange opphold i en ventecelle hver rettsdag, i forbindelse med frakting opp og ned fra rettsalen i pauser og i forbindelse med venting på eventuell avreise tilbake til fengsel. Flere innsatte stilte spørsmålsteget ved begrunnelsen for at personer som regelmessig fremstilles for retten uten noen form for problematisk atferd, skal måtte sitte i venteceller med så naken utforming. Kontaktutvalget i Oslo fengsel tok opp at man i forbindelse med forberedelsen i egen sak, kunne ha behov for en pult eller bord, og tilgang til skriveutstyr for å kunne ta egne notater under opphold i ventecellene.

De fysiske forholdene i ventecellene fremsto som belastende. Selv om oppholdene normalt er kortvarige, er det grunn til å understreke at mye står på spill for den som fremstilles for retten, enten det gjelder rettsmøte om fengsling/internerings eller hovedforhandling. Selv om ingen av cellene var beregnet for mer enn noen timers opphold, fremsto den minste cellen, som var kun ca. 4 kvadratmeter, som lite egnet for selv så kortvarige opphold. Det kom fram at denne cellen kunne disponeres av Politiets utlendingsenhet når utlendingsenheten fremstilte utenlandske statsborgere for internering. Så vidt vi kunne konstatere var det ikke gitt lokale føringer for hvilke celler som bør velges, selv om noen av cellene var nesten dobbelt så store som den minste. For personer som er fratatt friheten vil størrelsen på cellene kunne ha stor innvirkning på hvor belastende oppholdet oppleves.

Utformingen med trange, glatte celler uten innfall av dagslys og normale sanseinntrykk, kan etter ombudets syn bidra til å svekke den enkeltes mulighet til å forberede sitt eget forsvar. Manglende tilgang til klokke på vegg, kan bidra til redusert forutsigbarhet og til at oppholdet oppleves ekstra tyngende. Det samme gjelder at cellene kun er utstyrt med en madrass for å sitte eller ligge på gulvet og en betongbenk uten sitteputer. Ombudet har fått informasjon som tyder på at en del innsatte velger å gi avkall på sin rett til å være til stede under rettsmøtet, og heller lar f.eks. rettsmøter om varetektsfengsling gå uten dem til stede (såkalt kontorforretning), på grunn av belastningen med å sitte i ventecelle.

Ombudet forstår det slik at arrestlokalene er bygget med utgangspunkt i Domstoladministrasjonens standard byggeprogram for nye tinghus.²² Byggeprogrammet vektlegger blant annet at det skal bygges celler som er vanskelige å ødelegge, og at det ikke skal være vinduer i cellene. Det gis ingen føringer om hvordan venterom/celler kan utformes på en så skånsom måte som mulig. Ombudet mener det er behov for at de bygningsmessige standardene evalueres for bedre å reflektere hensynet til innsattes rett til å bli behandlet som uskyldig inntil eventuell endelig domfellelse i en straffesak, og til å få forberede sin sak.

Det var også tre advokatrom i arrestlokalene. Vi har merket oss at ett av advokatrommene skulle benyttes som ventecelle for personer under 18 år. Dette rommet var blitt malt med fargerike motiver, og hadde vanlig inventar som en sofa og stoler. Det ble i noen grad også tatt individuelle hensyn slik at enkelte andre fikk oppholde seg på advokatrom i stedet for på ventecelle, for eksempel

²² Domstoladministrasjonen, Standard byggeprogram for nye tinghus, 7. August 2010.

på grunn av psykiske helseutfordringer. Ombudet mener at rom med en mer normal utforming bør kunne tilbys alle hvor ikke konkrete sikkerhetsmessige hensyn tilsier opphold i en celle med lite inventar. Ombudet vil ta spørsmålet om krav til utforming av venteceller til bruk under rettsforhandlinger opp med sentrale justismyndigheter.

Anbefalinger:

- Politiet bør gjøre bygningsmessige tilpasninger i arrestlokalene som sikrer at innsatte som fremstilles for retten kan tilbys opphold i rom med mer ordinær utforming og fasiliteter.
- Ventecellene bør som et minimum utstyres med klokke og sitteputer på benken.
- Politiet bør så langt som mulig unngå å bruke den minste cellen (4 kvm), med mindre det ikke er annen ledig kapasitet.

5 Oppfølging ved opphold i ventecelle

Rettslige krav og standarder

Under enhver frihetsberøvelse har myndighetene plikt til å sikre at den enkeltes helse og velferd blir tilstrekkelig ivaretatt.²³ Det innebærer at det må føres regelmessig tilsyn med personer som innsettes i celle eller annet låst rom.²⁴ Det må også sikres at innsatte kan komme raskt i kontakt med personalet gjennom et callingsystem eller liknende. Det skal sikres tilgang til helsehjelp ved behov for dette.

Personer i politiarrest bør også ha tilgang til toalettfasiliteter og få mulighet til å vaske seg. Arresteranter bør ha direkte tilgang til vann og bli tilbudt mat ved lengre opphold, inkludert minst ett fullt måltid daglig (noe mer enn et smørbrød).²⁵

Mistenkte eller tiltalte personer som fremstilles i rettsmøter bør også få anledning til å ha på seg noe annet enn fengselstøy, for å unngå et inntrykk av skyld.²⁶

5.1 Organiseringen av arrestdriften

Ombudets funn tyder på at driften av arrestfunksjonen i tinghuset er godt organisert, og at det er løpende og god samhandling mellom personellet som sitter arrestvakt, vaktleder og annet tjenestepersonell som har oppgaver som gjelder transport, fremstilling eller vakthold i retten.

Lokalt instruksverk regulerer politiets organisering av transportfasen, arrestvakt, vakthold/sikringstiltak i rettssal på en tydelig måte. Det er også angitt klare ansvarsforhold for oppgaver i arrestlokalene der andre instanser, som Politiets utlendingsenhet, fremstiller personer for internering med hjemmel i utlendingsloven.

5.2 Kartlegging og informasjon ved ankomst

Ved ankomst i arrestlokalene på tinghuset ble personene som skulle innsettes i ventecelle tatt imot i arrestskranken av de to ansatte som satt arrestvakt.

Politiet hadde ingen rutiner for å innhente informasjon fra den innsatte om helsetilstand som kan være av betydning for oppholdet i ventecelle, dette var overlatt til hver enkelt ansatts skjønn. Det kom fram at man gjerne mottok informasjon fra sentralarresten eller fra fengselet, dersom den innsatte tok medisiner eller det var selvmordsfare. Vår gjennomgang av arrestjournalen viste en del eksempler på at det var ført at noen hadde med seg medisiner, men dette syntes ikke å være satt i system. Manglende rutiner for dette gir risiko for at innsattes helsebehov ikke fanges opp. Ombudet viser til at politiet på selvstendig grunnlag skal vurdere behovet for helsehjelp og sørge for nødvendig

²³ EMD, *Kudla mot Polen (storkammer)*, 26. oktober 2000, klagenr. 30210/96, avsnitt 94; CPT, Developments concerning CPT standards in respect of police custody, CPT/Inf(2002)15-part, avsnitt 47.

²⁴ Arrestforskriften § 2-5 og arrestinstruksen kap. 11.

²⁵ CPT, CPT, Developments concerning CPT standards in respect of police custody, CPT/Inf(2002)15-part, avsnitt 47.

²⁶ Se f.eks. EMD, *Samoilă og Cionca mot Romania*, klagenr. 33065/03, 4. mars 2008, avsnitt 99–101; *Jiga mot Romania*, klagenr. 14352/04, 16 mars 2010, avsnitt 101-103. Sml. også Europaparlaments- og rådsdirektiv (EU), 2016/343 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings, 9. mars 2016, premiss 21.

fremstilling for lege, før innsettelse i politiarrest.²⁷ Dersom den fremstilte personens helsetilstand nylig er kartlagt av institusjonen vedkommende kommer fra, eller av tjenestepersoner som transporterer vedkommende til tinghuset, bør dette dokumenteres kort i forbindelse med innsettelse i ventecelle sammen med eventuell informasjon fra personen selv om forhold som tilsier særlig aktsomhet fra politiet ved opphold på ventecelle, slik som faste medisiner, diabetes, epilepsi mv.

Politiet hadde ingen lokale rutiner for å dokumentere og følge opp eventuelle skader som ble observert på innsatte som skulle innsettes i ventecelle, utover at fysiske skader ble håndtert ved å sørge for fremstilling til legevakt for undersøkelse og behandling. Enkelte ansatte svarte at bekymring om uforholdsmessig maktbruk etter synlige skader eventuelt måtte tas tjenestevei, ved å underrette vakt sjef, mens andre ikke helt kunne se at dette lå under deres ansvarsområde. Det syntes ikke å være tilstrekkelig bevissthet blant ansatte om risikoen for at fysiske skader kunne være et resultat av uforholdsmessig maktanvendelse fra politikolleger eller ansatte i kriminalomsorgen og deres selvstendige ansvar for å følge opp dette. Ombudet understreker at det følger av politiloven at den foresatte (nærmeste overordnede)

«skal varsles uten opphold når en arrestant påstår å ha vært utsatt for en straffbar handling eller annen klanderverdig adferd under frihetsberøvelsen, eller når det er grunn til mistanke om at slike forhold har funnet sted. Den foresatte sørger for videre underretning til politimesteren eller den han har utpekt, og iverksetter for øvrig de midlertidige tiltak som er nødvendig for å sikre at bevis ikke forspilles eller går til grunne på annen måte.»²⁸

Dette tilsier etter ombudets syn at politiet bør ha lokale rutiner som sikrer at synlige skader hos innsatte som hevdes å være et resultat av maktanvendelse fra politi eller kriminalomsorg blir grundig dokumentert i politiets systemer, inkludert ved å ta bilder, og ved mistanke anmeldt til rett instans. Vi understreker samtidig at vi ikke gjorde funn som gir grunnlag for slik mistanke under vårt besøk.

Politiet hadde ingen fast praksis for å informere de innsatte om hva som skulle skje under fremstilling i rettssal, og hvilke rutiner som gjaldt. Det var heller ingen rutiner for å informere innsatte om hvilke rutiner som gjaldt i ventecelle, som hvor ofte de ville bli sett til, hvor lenge og ofte en kunne regne med å måtte vente i cellene, mulighetene til å kontakte ansatte fra callinganlegget i cellene og til å bestille mat og gå på toalettet (se punkt 5.3 nedenfor). Selv om opphold i ventecellene gjennomgående har kort varighet (se punkt 4.1 over), svekker ikke dette behovet for rimelig forutsigbarhet for personer som er fratatt friheten, og som derfor er helt avhengige av andre for å få ivaretatt sine grunnleggende behov. Utenlandske statsborgere uten engelsk- eller norskkunnskaper, vil kunne ha et særlig behov for tilrettelagt informasjon, om nødvendig med tolk. Innsatte under 18 år kan også ha behov for særlig tilrettelagt informasjon.

Anbefalinger:

- Politiet bør sikre at informasjon om innsattes helsetilstand som kan være av betydning for opphold i ventecelle innhentes og dokumenteres.

²⁷ Arrestforskriften § 2-3 første ledd.

²⁸ Politiloven § 9-5 andre ledd, første og andre punktum, jf. også arrestinstruksen kap. 17.

- Politiet bør etablere skriftlige rutiner som sikrer at skader hos innsatte som er forenlig med påstander om uforholdsmessig maktbruk fra myndighetspersoner, blir dokumentert i politiets systemer og anmeldt til rett instans.
- Politiet bør sikre at personer som skal innsettes i ventecelle får grunnleggende informasjon om rutiner for fremstilling i rettsalen og oppholdet i ventecelle. Informasjonen bør gis på et språk vedkommende forstår, om nødvendig med tolk.

5.3 Ivaretagelse og oppfølging fra ansatte

Regelmessige inspeksjoner av de innsatte

Ifølge lokal instruks for arrestvakt, skal det gjennomføres inspeksjon av samtlige innsatte på ventecelle, minst hver halvtime, og oftere ved behov. Inspeksjonene skal føres på en papirbasert dørlogg, og senere legges inn i arrestjournal for ventecellene (INKSYS). Formålet er å påse at innsatte helse og velferd og hensynet til sikkerhet ivaretas.²⁹

Vår gjennomgang av arrestjournal for perioden 1. august til 30. september 2023 tydet på at rutinene for inspeksjon av innsatte ble etterlevd. Arrestjournalen inneholdt kun helt kortfattet informasjon om at det var gjennomført inspeksjoner, og bare helt unntaksvis var det angitt noe resultat av inspeksjonene. Ombudet viser til at både tidspunktet og resultatet av den enkelte inspeksjonen skal føres i arrestjournalen.³⁰

Arrestpersonellet skal vise imøtekommenhet ved gjennomføring av inspeksjoner, og sørge for at arrestantene får menneskelig kontakt.³¹ Kontaktutvalget for innsatte i Oslo fengsel formidlet at flere som de hadde snakket med, hadde mye positivt å si om mange av de ansatte som jobbet i arrestlokalene, eller som var med i transport. Dette gjaldt spesielt de mest erfarne arrestforvarerne, som hadde jobbet der i mange år. Samtidig ble det fremhevet at en del innsatte opplevde enkelte av de mindre erfarne polititjenestepersonene som utålmodige og lite respektfulle. Dette bør følges opp i politiets videre arbeid.

Tilgang til mat og drikke

De innsatte hadde ikke direkte tilgang til en drikkekilde i cellen, vann ble enten delt ut av ansatte, eller ved at de innsatte ble låst ut for å hente vann i vasken på ett av toalettene.

Dersom de innsatte hadde behov for mat for eksempel under en hovedforhandling, måtte dette medbringes fra fengselet der vedkommende satt varetektsfengslet, ellers måtte det bestilles via forsvarer fra en bestemt kafé i tinghusbygget. Dette var det ikke alle innsatte som var klar over muligheten for, og forsvareren måtte i tilfelle legge ut for dette. Kafeen hadde et begrenset utvalg. I motsetning til tidligere, var det ikke adgang for de innsatte til å få bistand av sin forsvarer til å bestille varmmat fra andre steder. Begrunnelsen var ifølge politiets lokale rutiner å hindre innsmugling av ulovlige gjenstander på cella. Det var heller ikke tillatt å servere de innsatte varm drikke.

²⁹ Arrestforskriften § 2-5 og arrestinstruksen kap. 11.

³⁰ Arrestforskriften § 2-5 andre ledd og arrestinstruksen kap. 11.2.

³¹ Arrestinstruksen kap. 11.3.

Kontaktutvalget fra Oslo fengsel formidlet til oss at mange innsatte opplevde det som vanskelig å ikke få mulighet til å kjøpe seg et fullverdig måltid. Innsatte som deltok i lange straffesaker kunne risikere å ikke få noe varmt måltid på de dagene de var i retten.

Ombudet mener det bør legges bedre til rette for at personer som fremstilles for retten får tilbud om minst ett fullt måltid om dagen, i samsvar med anbefalinger fra CPT.³² Dagene i retten kan være lange og belastende, spesielt for personer som deltar i større straffesaker.

Tilgang til klær og andre artikler

På tidspunktet for vårt besøk, hadde politiet ikke noe lager med tilgang til lesestoff eller mulighet for å låne en radio eller musikkspiller under opphold i ventecelle.

Det syntes også å mangle tilgang til pledd. Slike er standard utstyr i en ordinær politiarrest, og bør etter ombudets syn også være tilgjengelig i venteceller ved et tinghus.

Under besøket viste det seg også å være noe uklarhet blant de ansatte om de hadde tilgang til sanitærartikler som bind og tamponger for kvinner med menstruasjon. Dette ble sjekket av vaktleder, og vi ble fortalt at dette var tilgjengelig ved behov. Det er viktig at alle ansatte er informert om dette slik at det er enkelt og raskt å finne ved behov.

Det var ikke mulighet for lånetøy for innsatte som ankom tinghuset i skittent tøy eller med tøy fra sentralarresten (blå joggedress) eller fengsel (rød joggedress). Personer som nylig var pågrepet og skulle fremstilles for fengsling ville derfor ofte måtte møte i retten i fengselsklær og plastsandaler. Ombudet er kritisk til dette, fordi det å stille i fengselsliknende klær kan bidra til å skape et forhåndsinntrykk av skyld. Det kan gi en risiko for krenkelse av uskyldspresumsjonen, jf. EMK artikkel 6 nr. 2.³³

Anbefalinger:

- Politiet bør sikre at resultatet av inspeksjoner av innsatte på celle blir dokumentert i arrestjournalen.
- Politiet bør etablere en ordning som sikrer at innsatte som har hele rettsdager på tinghuset tilbys et fullverdig måltid.
- Politiet bør sikre at de innsatte på ventecelle kan tilbys pledd, lesestoff og radio/musikkspiller under opphold i ventecelle.
- Politiet bør, eventuelt i samarbeid med tinghusets administrasjon, etablere et lager med låneklær med sivilt preg som kan tilbys innsatte som mangler rene, private klær.

³² CPT, CPT, Developments concerning CPT standards in respect of police custody, CPT/Inf(2002)15-part, avsnitt 47.

³³ Se f.eks. EMD, Samoilă og Cionca mot Romania, klagenr. 33065/03, 4. mars 2008, avsnitt 99–101; Jiga mot Romania, klagenr. 14352/04, 16 mars 2010, avsnitt 101-103.

6 Bruk av maktmidler

Rettslige krav og standarder

Enhver bruk av fysisk makt som ikke er strengt nødvendig på grunn av atferden til den frihetsberøvede, utgjør et brudd på forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling.³⁴ Pepperspray er et potensielt farlig virkemiddel som ikke bør benyttes på innelukkede steder og aldri mot innsatte som allerede er brakt under kontroll.³⁵ Særlige tiltak skal iverksettes hvis maktmiddelet unntaksvis benyttes, inkludert øyeblikkelig tilgang til lege ved behov.³⁶

Bruk av håndjern utgjør normalt ikke brudd på menneskerettighetene, så lenge det skjer i forbindelse med en lovlig frihetsberøvelse og ikke medfører unødvendig tvangsbruk eller offentlig eksponering. Det har betydning om det er grunn til å tro at personen det gjelder, ellers ville forsøke å rømme eller forårsake skade.³⁷ Håndjern som brukes ved fremstilling i retten uten at det er grunn til å anta at det foreligger sikkerhetsrisiko, eller under helseundersøkelser, kan krenke EMK artikkel 3.

Bruk av fysisk makt og maktmidler kan også reise spørsmål om forholdet til statens positive plikt til å sikre retten til liv.³⁸ Rettslig regulering og opplæring i bruk av makt og maktmidler er viktige tiltak for å forebygge umenneskelig eller nedverdiggende behandling og hindre dødsfall.³⁹

I Norge følger de særlige reglene om bruk av fysisk makt og maktmidler av politiloven og rundskriv fastsatt av Politidirektoratet.⁴⁰ Bruk av makt og maktmidler i politiets arrestlokaler må være i samsvar med grunnvilkårene i politiloven § 6 og politiinstruksen § 3-1 og § 3-2. Dette innebærer at maktbruken må være nødvendig, forsvarlig og forholdsmessig.

Følgende maktmidler er tillatt i politiets arrester: Håndjern, strips, ledsagerutstyr (BodyCuff), spyttbeskytter, OC pepperspray, teleskopbatong og langkølle.⁴¹ Bruk av slike maktmidler må dokumenteres nøye.⁴² Hvis frihetsberøvede personer påføres skader, er det staten som har bevisbyrden der vedkommende hevder å være utsatt for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.⁴³

³⁴ EMD *Bouyid mot Belgia* (storkammer), klagenr. 23380/09, 28. september 2015, avsnittene 88, 101 og 110-111 og EMD *Perkov mot Kroatia*, klagenr. 33754/16, 20 september 2022, avsnitt 31.

³⁵ EMD *Ali Güneş mot Tyrkia*, klagenr. 9829/07, 10. april 2012, avsnitt 36-43 og *Tali mot Estland*, klagenr. 66393/10, 13. februar 2014, avsnitt 78. Se også CPT (2009). Rapport etter besøk til Bosnia Herzegovina, CPT/Inf (2009) 25, avsnitt 79.

³⁶ CPT (2009). Rapport etter besøk til Bosnia Herzegovina, CPT/Inf (2009) 25, avsnitt 79. Se også CPTs rapport etter besøk til Tsjekkia (CPT/Inf (2009) 8), avsnitt 46.

³⁷ EMD *Svinarenko og Slyadnev mot Russland* (storkammer), klagenr. 32541/08 og 43441/08, 17. juli 2014, avsnitt 117.

³⁸ EMK artikkel 2 nr.1 jf. Artikkel 1.

³⁹ EMD *Saoud mot Frankrike*, klagenr. 9375/02, 9. oktober 2007, avsnitt 103–104. Se også Sivilombudet, Ansvar for politiets maktbruk i forbindelse med pågripelser – særlig knyttet til bruken av mageleie, 2010, (sak 2007/2439).

⁴⁰ Politiloven § 6, politiinstruksen §§ 3-1 og 3-2, Nasjonal instruks om bruk av enkelte typer maktmidler i politiet, RPOD-2023-11 og Instruks for bruk av politiets arrester (arrestinstruksen), RPOD-2018-11, kap. 15.

⁴¹ Arrestinstruksen, kap. 15.1.

⁴² Arrestinstruksen, kap. 15.1.

⁴³ EMD, *Bouiyd mot Belgia* (storkammer), klagenr. 23380/09, 28. september 2015, avsnitt 83–84.

6.1 Tilgang til maktmidler i politiets arrestlokaler

Alle ansatte som hadde vakthold i arrestlokalene bar teleskopbatong, håndjern og pepperspray synlig i beltet. Dette omfattet både polititjenestepersoner og arrestforvarere med begrenset politimyndighet med kursing i maktmiddelbruk.

At ansatte bærer så mange synlige maktmidler, kan virke konfliktskapende og øke risikoen for at maktmidlene blir benyttet.⁴⁴ Vi er særlig skeptiske til at alle som jobber i arresten skal bære pepperspray. Ombudet ber Oslo politidistrikt om å merke seg at Den europeiske torturforebyggingskomiteen fraråder at så inngripende og potensielt farlige maktmidler utgjør del av standardutrustningen for ansatte i politiarrest:

«The CPT believes that any use of pepper spray, other incapacitant sprays or potentially dangerous substances should not be used in confined spaces. Further, if exceptionally it needs to be used in open spaces, there should be clearly defined safeguards in place. For example, persons exposed to pepper spray should be granted immediate access to a medical doctor.

The CPT recommends that Pava spray should not form part of the standard equipment of custodial staff and, given the potentially dangerous effects of this substance, it should not be used in confined spaces.»⁴⁵

Til sammenlikning er det i kriminalomsorgen kun operativ førstebetjent/vaktleder som har anledning til å bære OC-pepperspray, utover dette må maktmiddelet oppbevares i vaktrom i et plombert skap.⁴⁶ I fengsel gjelder også liknende lagringsregler for batong/kølle.⁴⁷

Anbefaling:

- Politiet bør foreta en vurdering av hvilke tjenestepersoner som skal kunne bære maktmidler rutinemessig i arrestlokalene, herunder om enkelte maktmidler kun skal lagres eller bæres av utvalgte ansatte.

6.2 Oversikt over bruk av maktmidler

I etterkant av besøket ba Sivilombudet Oslo politidistrikt om å oversende en oversikt over bruk av maktmidler mot frihetsberøvede personer under transport og fremstilling, inkludert under opphold i ventecelle i Oslo tinghus i perioden 1. januar 2022–12. oktober 2023.

Som svar på denne forespørselen fikk ombudet tilsendt kopi av logger som dokumentasjon på ni anledninger i denne perioden der medarbeidere ved seksjonen tilknyttet tinghuset hadde brukt maktmidler mot frihetsberøvede personer. Loggene inneholdt svært sparsomt med konkret

⁴⁴ CPT, rapport etter besøk til Nederland (Aruba), CPT/Inf(2023) 12, avsnitt 219. Se også CPTs rapport etter besøk til Østerrike, CPT/Inf (2023) 03, avsnitt 105.

⁴⁵ CPT, rapport etter besøk til Storbritannia, CPT/Inf (2017) 9, avsnitt 16. Se også CPT, rapport etter besøk til Tsjekkia, CPT/Inf (2015) 18.

⁴⁶ Kriminalomsorgsdirektoratet (2018). Retningslinjer til Straffegjennomføringsloven § 38, punkt 38.11.

⁴⁷ Kriminalomsorgsdirektoratet (2018). Retningslinjer til Straffegjennomføringsloven § 38, punkt 38.11.

informasjon, og kun i tre av loggene stod det angitt hvilke maktmidler som var benyttet. I en av loggene stod det at «Slike oppdrag krever muligens ytterligere verktøy, som for eksempel bodycuff», men det var ikke angitt om slike maktmidler faktisk ble benyttet.

Ombudet kontaktet Oslo politidistrikt igjen for å få verifisert det reelle omfanget av maktmiddelbruken i perioden. Ifølge Oslo politidistrikt ble det benyttet håndjern i hendelsen der loggen omtalte mulig bruk av bodycuff. Det var imidlertid uklart hva slags tilleggsdokumentasjon politiets redegjørelse var basert på. I en av de andre loggene med uklar dokumentasjon, antok politiet at det hadde vært benyttet håndjern, fordi loggen beskrev personen i politiets varetekt som «hissig». I politiets siste tilbakemelding til oss kom det fram at fire av de ni hendelsene som opprinnelig ble framlagt som dokumentasjon for bruk av maktmidler likevel ikke handlet om bruk av maktmidler.

Oversikten var, så vidt ombudet forstår, utarbeidet ved en manuell gjennomgang av logger for over ett år og ni måneder. Dette gjør det vanskelig å vurdere om oversikten er uttømmende. Politiet fremholder selv at oversikten gi et relativt realistisk bilde av maktmiddelbruken i den angitte perioden.⁴⁸

Politiet hadde flere rapporteringsregistre der bruk av maktmidler som OC-pepperspray, batong og kulle skulle registreres. Oslo politidistrikt var imidlertid ikke i stand til å legge frem en pålitelig oversikt over antall ganger maktmidler var benyttet i perioden 1. januar 2022–12. oktober 2023. Det ble blant annet vist til at ingen i Oslo politidistrikt hadde tilgang til å hente ut informasjon om bruk av pepperspray fra disse registrene.

Det var ikke etablert et system som sikret oversikt over andre godkjente maktmidler som bruk av håndjern, fotjern, strips og spyttbeskytter. Som vist over ble maktmiddelbruk tidvis loggført i politioperative registre som vaktjournal, men dokumentasjonen syntes å ha lav kvalitet. Den lave kvaliteten på dokumentasjonen gjør det også krevende å trekke ut oversikter fra loggene.

Oslo politidistrikt opplyste også om at maktmidler kunne være loggført i politidistriktets avvikssystem, men det ble ikke framlagt noen slik dokumentasjon.

Selv om ombudets funn ikke gir grunnlag for bekymring om overdreven bruk av maktmidler, viser gjennomgangen av logger og etterfølgende dialog med politiet at det ikke er etablert en tilstrekkelig oversikt over omfanget av maktmiddelbruk. Oversiktene vi har fått gir heller ikke tydelig informasjon om hva slags type maktmiddel som er benyttet i de tilfellene hvor det er loggført bruk av maktmiddel.

Ombudet har tidligere i flere sammenhenger uttrykt bekymring over utfordringer med å trekke ut informasjon fra politiets systemer om bruk av maktmidler. Ombudet har merket seg synspunktene fra Maktmiddelutvalget om at dagens system for registrering og rapportering av bruk av andre maktmidler enn skytevåpen er mangelfullt.⁴⁹ Utvalget peker på et stort forbedringspotensial når det

⁴⁸ Oslo politidistrikt har påpekt at eventuell maktmiddelbruk i forbindelse med transportoppdrag som involverer Politiets utlendingsenhet eller Kriminalomsorgens transporttjeneste, ikke vil bli dokumentert av Oslo politidistrikt. Tilsvarende gjelder for pågrepne personer som fremstilles direkte i rettsmøte uten av å bli innsatt i celle på tinghuset.

⁴⁹ Politiets bruk av maktmidler, rapport fra ekspertutvalget som ble oppnevnt av Justis- og beredskapsdepartementet 15. februar 2022 (Maktmiddelutvalget), se kap. 5.9.2 og 10.7.

kommer til selve rapporteringen, men også hvordan dataene bearbejdes og offentliggjøres. Etter utvalgets syn bør det gjennomføres flere tiltak for å sørge for bedre registrering, rapportering og offentliggjøring av politiets maktmiddelbruk.

Ombudet slutter seg til dette, og ser alvorlig på at politiet fortsatt ikke kan skaffe til veie en pålitelig oversikt over omfanget av så inngripende og potensielt skadelig maktbruk. Nedenfor følger ombudets gjennomgang av den maktmiddelbruken som var dokumentert og delt med ombudet.

Anbefalinger:

- Oslo politidistrikt bør iverksette tiltak for å etablere en pålitelig oversikt over all maktmiddelbruk som benyttes i politiets arrestlokaler, som også viser hvilke maktmidler som er benyttet.

6.3 Bruk av maktmidler i arrestlokalene

All bruk av maktmidler som finner sted i politiets arrestlokaler, også i andre låste rom som ikke er celler, skal føres i arrestjournalen.⁵⁰ Det skal blant annet gå fram «hvem som har truffet beslutningen om bruk, hvem som har brukt maktmiddelet, eventuell dialog med helsepersonell underveis, varigheten av inngrepet, og effekten av maktmiddelbruken».⁵¹ Bruken av maktmidler og begrunnelsen for dette «skal beskrives så utførlig at det i ettertid ikke kan være noen tvil om hvem som besluttet hva og hvorfor, og hvorfor maktbruken ble ansett nødvendig».⁵²

Vi innhentet kopi av fullstendig arrestjournal for opphold i ventecellene i tinghuset og dokumentasjon/loggføring om bruk av maktmidler for perioden 1. august–30. september 2023.

Vår gjennomgang dokumenterte ett tilfelle der en person ble påført håndjern og fotjern i arrestlokalene. I politioperative logger var håndjern registrert benyttet ytterligere tre ganger i forbindelse med tjenesteoppdrag i seksjonen i perioden.

Ved ett tilfelle i samme periode ble OC-pepperspray benyttet i arrestlokalene. Ifølge arrestinstruksen kan pepperspray bare benyttes i selvforsvar.⁵³

Episoden skjedde inne på et av advokatorommene. Hendelsen er ikke beskrevet i arrestjournalen, selv om den aktuelle personen var plassert i et låst advokatrom. I politiets oppdragslogg gis en kort redegjørelse for episoden:

*«(H*n) slår seg fysisk vrang inne på adv. 3. Klarer å knekke av et bein på bordet der inne. Mannskaper får etter hvert kontroll på (H*n) med hjelp av skjold og pepperspray. (H*n) blir transportert tilbake til (X) fengsel.»*

⁵⁰ Arrestinstruksen kap. 4 jf. 7.

⁵¹ Arrestinstruksen, kap. 15.1.

⁵² Politidirektoratet, veileder til instruks for bruk av politiets arrester, 9. november 2018, merknader til instruksen kap. 15, s. 34.

⁵³ Arrestinstruksen, kap. 15.1.

Loggene manglet informasjon om hva som foranlediget hendelsen og om selve hendelsesforløpet. Deler av hendelsesforløpet er likevel relativt utførlig dokumentert i en anmeldelse og tilhørende rapport. Dokumentasjonen tyder på at flere mindre inngripende tiltak ble forsøkt og at maktbruken ble utført på en så skånsom måte som den akutte situasjonen tillot. Dokumentasjonen tyder også på at den som ble utsatt for pepperspray ble brakt ut av rommet og fikk hjelp til å skylle vekk virkestoffet i etterkant.

Tjenestepersonen som brukte maktmidlene og skrev rapport samt anmeldelse for vold mot offentlig tjenestemann, ble tilkalt på et tidspunkt da situasjonen allerede hadde eskalert. I dokumentene framgår det derfor ikke hva som foranlediget konflikten som førte til bruk av pepperspray. Personen som ble utsatt for maktmidlene, hadde nedsatt funksjonsevne og måtte utvilsomt betegnes som en sårbar person med behov for særlig tilpasset kommunikasjon. Vi fant ingen etterfølgende dokumentasjon som tydet på at hendelsen ble evaluert i ettertid, med sikte på å forebygge liknende situasjoner i framtiden. Innhenting av eventuelle synspunkter fra den som ble utsatt for maktbruken og fra andre som var involvert i hendelsen vil være viktig i en slik evaluering.

Dokumentasjonen dekket kun deler av hendelsesforløpet og ikke maktmiddelbruken personen ble utsatt for etter at pepperspray/skjold ble benyttet. Øvrige funn tydet på at personen i etterkant ble påført strips rundt beina og senere fotjern, uten at dette gikk fram av verken arrestjournalen eller andre logger. Den samlede maktbruken overfor denne innsatte var derfor betydelig, og det er alvorlig at all bruk av maktmidler ikke er dokumentert grundig i arrestjournalen. Selv om deler av hendelsen dokumenteres i anmeldelse/rapport, må arrestjournalen inneholde en så utførlig redegjørelse for all bruk av maktmidler at forholdsmessigheten av maktbruken kan vurderes i ettertid.⁵⁴

Ombudet gjør oppmerksom på at internasjonale menneskerettighetsorganer har uttrykt seg sterkt kritiske til bruk av pepperspray, særlig i lukkede rom, og der det benyttes mot særlig sårbare personer, som personer med nedsatt funksjonsevne.

EMD har i flere klagesaker om brudd på EMK artikkel 3 kritisert bruk av pepperspray som kontrolltiltak. Domstolen har uttalt at bruk av pepperspray kan medføre åndedretsproblemer, kvalme, oppkast, irritasjon i luftveiene, irritasjon av tårekanaler og øyne, spasmer, brystmerter, dermatitt og allergier. I sterke doser kan pepperspray forårsake nekrose av vevet i luftveiene eller fordøyelseskanalen, lungeødem og indre blødning.⁵⁵ Uforholdsmessig bruk av pepperspray bidro i flere av disse sakene til krenkelse av EMK artikkel 3.⁵⁶

Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) har i forbindelse med sine besøk til steder for frihetsberøvelse uttrykt seg sterkt kritiske til bruk av pepperspray i lukkede rom:

⁵⁴ Arrestinstruksen, kap. 15.1. Politidirektoratet, veileder til instruks for bruk av politiets arrester, 9. november 2018, merknader til instruksen kap. 15, s. 34. Se også EMD, *Bouiyd mot Belgia* (storkammer), klagernr. 23380/09, 28. september 2015, avsnitt 83–84.

⁵⁵ EMD, *Ali Gunes mot Tyrkia*, klagernr. 9829/07, 10. april 2012, avsnitt 37 (med videre henvisninger).

⁵⁶ EMD, *Tali mot Estland*, klagernr. 66393/10, 13. februar 2014, avsnitt 78.

«Pepper spray is a potentially dangerous substance and should not be used in confined spaces.»⁵⁷

FNs torturkomité har ved flere anledninger anbefalt strenge begrensninger for bruk av pepperspray i politioperasjon og på steder for frihetsberøvelse. I 2016 anbefalte komiteen Danmark å iverksette

“...measures to further restrict the use of pepper spray, and prohibit its use in confined spaces, on persons with mental disabilities or on individuals who have been brought under control.”⁵⁸

Dette er også bakgrunnen for at Sivilombudet tidligere har advart mot bruk av pepperspray i politiarrester.⁵⁹

Anbefalinger:

- Politiet bør sikre at all bruk av maktmidler i arrestlokalene dokumenteres i arrestjournalen slik at nødvendigheten og forholdsmessigheten av tiltaket kan vurderes i ettertid.
- Politiet bør gjennomgå hendelsen med bruk av pepperspray i arrestlokalene, for å identifisere tiltak for å forebygge liknende hendelser i framtiden.

6.4 Bruk av maktmidler under transport

En gjennomgang av all dokumentasjon om transportoppdrag i perioden 1. august–30. september 2023 viste at håndjern var angitt som maktmiddel i så godt som alle transportoppdrag (over 1700 enkeltoppdrag). Oversikten besto av en rubrikk der det enten stod «ja» eller «nei» på spørsmål om håndjern var benyttet. Ifølge Oslo politidistrikt var forklaringen en systemfeil etter en oppdatering som gjorde at bruken av håndjern tilsynelatende forekom svært hyppig.

Vi ba også om øvrig dokumentasjon/loggføring om bruk av maktmidler under transport. To hendelser som skal ha inntruffet under transport var registrert i perioden 1. august–30. september 2023. I dokumentasjonen som er framlagt for oss er den første av hendelsene beskrevet slik: «*transporterer en fange fra tingretten til (X) fengsel. (H*n) er veldig utagerende så vi kjører blått på transporten.*»

Denne loggen, som hevdes å involvere maktmiddelbruk, viser ikke til konkret informasjon om hva som gjør at personen betegnes som utagerende, og det er ikke beskrevet hva slags maktmiddel personen ble utsatt for.

Den andre hendelsen som er registrert i perioden gjaldt en person som ble påsatt håndjern under en returtransport fra tingretten. Hendelsen er beskrevet slik: «Fikk problemer med retur transporten, umulig å få i bil. H*n måtte påsettes håndjern og fraktes bak i majo (...) med to tjenestepersoner bak i

⁵⁷ CPT, rapport etter besøk til Bosnia-Hercegovina (CPT/Inf (2009) 25), avsnitt 79. Se også CPTs rapport etter besøk til Tsjekkia, (CPT/Inf (2009) 8), avsnitt 46.

⁵⁸ FNs torturkomité, anbefalinger til Danmark, CAT/C/DNK/CO/6-7, side 3 (avsnitt ikke angitt i rapport). Se tilsvarende i FNs torturkomité anbefalinger til New Zealand, CAT/C/NZL/CO/7, 2023, avsnitt 28 f).

⁵⁹ Sivilombudet, Merknad til revidert utkast sentral arrestinstruks, brev til Politidirektoratet, 31. mai 2018.

bilen.» Her burde det også vært konkretisert hva slags atferd som gjorde at bruk av håndjern ble vurdert som nødvendig.

I motsetning til maktmiddelbruk i arrestlokaler, finnes det ikke klare nasjonale regler for registrering eller rapportering av maktmidler som benyttes av politiet ved f.eks. pågripelser, under transport eller i forbindelse med hendelser i rettsal.⁶⁰

De generelle reglene i politiinstruksen kan likevel medføre plikt til å rapportere om maktbruk. Der politiets maktbruk medfører skade på person eller eiendom, eller situasjonen tilsier at det kan bli klaget på politiets handlemåte, skal tjenestepersonen umiddelbart innrapportere forholdet til sin overordnede.⁶¹ Plikt til rapportering av maktmiddel kan også følge av polititjenestepersoners alminnelige rapporteringsplikt.⁶² Det skal også føres en vaktjournal ved hvert enkelt tjenestested, som blant annet skal sikre notoritet om alle vesentlige forhold og opplysninger vedrørende utførelse av polititjenesten.⁶³

God dokumentasjon av maktmidler er et viktig tiltak for å forebygge uforholdsmessig maktbruk. Dette er også framhevet av Den europeiske torturforebyggingskomiteen i flere landrapporter.⁶⁴

Anbefalinger:

- Politiet bør styrke dokumentasjonen av maktmiddelbruk under transport slik at det kommer fram hvorfor maktanvendelsen var nødvendig og forholdsmessig i det konkrete tilfellet.

⁶⁰ Unntaket er spyttbeskytter (spytthette), hvor det nå er etablert et særskilt notoritetskrav, jf. Politidirektoratet, Nasjonal instruks om bruk av enkelte maktmidler i politiet, 3. mai 2023, RPOD-2023-11, punkt 2.3.

⁶¹ Politiinstruksen § 3-2 sjettede ledd.

⁶² Politiinstruksen § 7-6.

⁶³ Politiinstruksen § 7-1, jf. politiregisterloven § 53-1 nr. 2.

⁶⁴ Se f.eks. CPT, Besøk til Serbia, CPT (2022) 03, avsnitt 42 og CPT, besøk til Spania, CPT/Inf (2021) 27, avsnitt 18.

7 Tilsyn og kontroll

Rettslige krav og standarder

Alle steder for frihetsberøvelse bør være gjenstand for regelmessige besøk fra et eller flere uavhengige organer.⁶⁵ Det bør imidlertid også gjennomføres regelmessige tilsyn fra myndigheter som har det overordnede ansvaret for frihetsberøvelsen.⁶⁶

I Norge har Sivilombudet oppgaven som nasjonalt forebyggingsorgan i henhold til tilleggsprotokollen til FNs torturkonvensjon.⁶⁷ Sivilombudets forebyggingsenhet har adgang til å besøke alle steder der noen er, eller kan være, underlagt offentlig frihetsberøvelse, inkludert politiarrest.⁶⁸

Et sentralt tilsynsutvalg har til oppgave å føre tilsyn med politiarrestene.⁶⁹ Tilsynet kan omfatte gjennomføring av tilsynsbesøk.⁷⁰ Tilsynsutvalget (også kalt Sentralt arresttilsyn) er sammensatt av Politidirektoratet, lokal statsadvokat og en uavhengig representant oppnevnt etter forslag fra Advokatforeningen.

Det skal også sikres lokalt tilsyn med politiarrest. Politimesteren skal sørge for at det foretas tilsyn med og inspeksjoner av alle arrester i politidistriktet minst en gang i året.⁷¹ Videre skal politimesteren rapportere skriftlig til det sentrale tilsynsutvalget en gang i året om bruken av politiarrest i sitt distrikt.⁷²

7.1 Nasjonalt og lokalt tilsyn

Ifølge det sentrale tilsynsutvalget for arrestene er det ikke gjennomført nasjonale tilsyn med ventecellene i Oslo tinghus, og heller ikke celler i andre tinghus eller rettsbygninger i landet. Oslo politidistrikt har heller ikke selv gjennomført lokale tilsyn med ventecellene i tinghuset de siste ti årene, og det er uklart om det noen gang har skjedd.⁷³

At det ikke er gjennomført noen form for tilsyn med ventecellene i tinghuset er uheldig, spesielt i lys av den høye gjennomstrømningen av personer som fratras friheten i disse lokalene (se kap. 4.1 Innsettelse og varighet).

Politidistriktet har sendt ombudet kopi av en rapport fra Stab for internrevisjon om lokalt arresttilsyn for 2022 i Oslo politidistrikt. I rapporten blir det vist til at:

⁶⁵ OPCAT artikkel 3 jf. 4 og UN Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment, vedtatt av FNs generalforsamling 9. Desember 1988, res. 43/173.

⁶⁶ CPT, *Developments concerning CPT standards in respect of police custody*, CPT/Inf(2002)15-part, avsnitt 50 og FNs standard minimumsregler for behandling av innsatte (Mandelareglene), vedtatt av FNs generalforsamling 2015, regel 83 (reglene er også ment å dekke innsatte i politiarrest, se regel 111 nr. 1 jf. Preliminær observasjon 3 nr. 1.)

⁶⁷ Sivilombudsloven § 4 første ledd jf. § 17.

⁶⁸ Sivilombudsloven § 17 andre ledd. Se også arrestinstruksen kap. 16.3.

⁶⁹ Arrestforskriften § 4-2 første ledd.

⁷⁰ Arrestforskriften § 4-2 første ledd

⁷¹ Arrestforskriften § 4-1 jf. arrestinstruksen kap. 16.2.

⁷² Arrestforskriften § 4-3 første ledd.

⁷³ Sivilombudet etterspurte kopi av eventuelle gjennomførte nasjonale eller lokale tilsyn i perioden 1. januar 2013 til 12. oktober 2023.

«Ventecellene på Tinghuset i Oslo, driftes av tinghuset selv og er kategorisert som avhørsventeceller, jf. arrestforskriften § 1-2 Definisjoner, underpunkt c. Politimesteren er i dagens arrestinstruks ikke gitt et tilsynsansvar for avhørsventecellene, utover at kravene til føring av arrestjournal skal ivaretas.»

Arrestinstruksens krav om gjennomføring av minst én årlig inspeksjon gjelder «alle arrester i politidistriktet».⁷⁴ I instruksens kapittel 1.3 står det at:

«Instruksen gjelder for arbeid knyttet til alle som frihetsberøves ved innsettelse i politiets arrester, uavhengig av hjemmelsgrunnlaget for oppholdet i arresten.

Med politiets arrester menes alle politiets lokaler med rom som er tiltenkt brukt eller fast benyttes til frihetsberøvelse av arrestanter ved innlåsing (celler). En arrest kan inneholde/bestå av en eller flere celler, herunder venteceller som nevnt i kap. 7.»

Ombudet kan ikke se at kategoriseringen som *avhørsventerom* etter arrestforskriften har noen rettslig betydning for politiets plikt til å gjennomføre årlige inspeksjoner.⁷⁵ Det fremstår videre som upresist at ventecellene *driftes* av tinghuset. Oslo politidistrikt har ansvar for å drive arresten, selv om det skjer i tinghusets lokaler. Ved vurderingen av om ventecellene i tinghuset er å regne som «politiets lokaler» er det naturlig å legge avgjørende vekt på at det kun er politiet som har lov til å holde personer innelåst i celler på tinghuset. Det fremstår derfor som klart for ombudet at politidistriktet ved politimesteren da også må ha ansvaret for det lokale tilsynet med driften. Ombudet har i ettertid vært i kontakt med Sentralt tilsynsutvalg for arrestene, som deler oppfatningen om hvordan regelverket skal forstås.

Samtidig ser ombudet at regelverket og veiledningen til denne, med fordel kunne angitt klarere at politiets arrestvakt i venteceller i domstolers lokaler også omfattes av disse føringene. Vi har merket oss at Politidirektoratet i utkast til revidert arrestinstruks foreslår å presisere at «instruksen gjelder for opphold i domstolens arrester som politiet har ansvar for».⁷⁶ Ombudet vil følge behovet for klargjøring opp med Politidirektoratet.

Anbefaling:

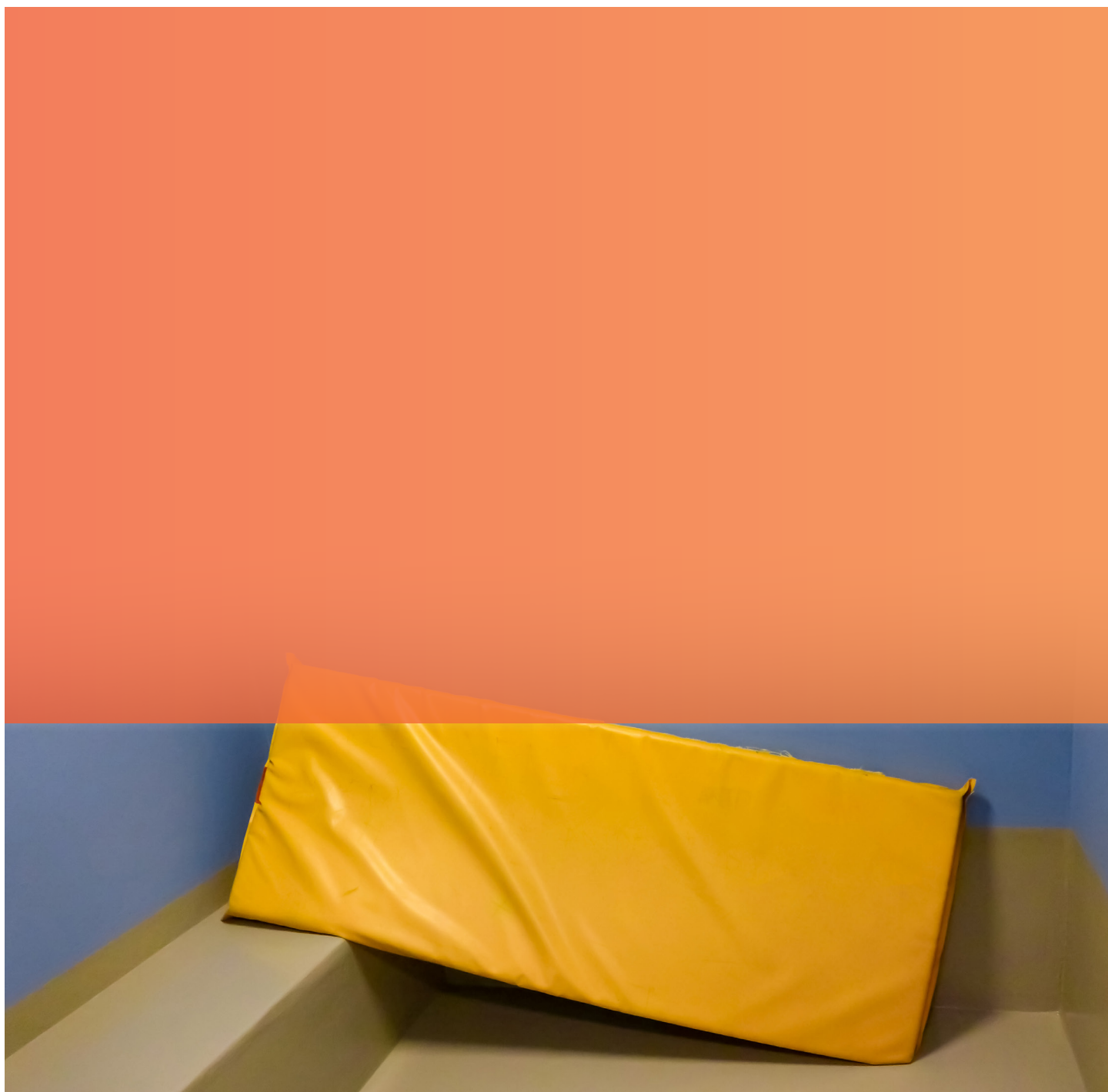
- Oslo politidistrikt bør påse at det gjennomføres årlige lokale tilsyn med ventecellene i Oslo tinghus og inkludere funnene i årlig rapportering til det sentrale tilsynsutvalget.

⁷⁴ Arrestinstruksens kap. 16.2.

⁷⁵ Den rettslige relevansen av skillet mellom primær- /sekundærarrest og avhørsventerom, er primært at arrestantene ikke kan overnatte i avhørsventerom, og derfor ikke har krav på opphold utendørs og dusjing mv. *Avhørsventerom* er omtalt som *ventecelle* i arrestinstruksens, kap. 7. Se også Politidirektoratets veileder til instruks for bruk av politiets arrester, 9 november 2018, side 8 (fotnote).

⁷⁶ Høringsutkast 30. november 2023, revidert instruks for bruk av politiets arrester (arrestinstruks) RPOD-2023-016.

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo
Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 80 039
Epost: postmottak@sivilombudet.no
www.sivilombudet.no

Ventecelle i Oslo tinghus. Foto: Sivilombudet